

JANA SIVIČEKOVÁ

Myslenie Andreja Siráckeho v kontexte spoločenského diania v 50. a 60. rokoch 20. storočia

The author of the paper aims to outline Andrej Siracký's views on key social and political events of the 1950s and 1960s through the analysis of archival sources as well as Andrej Siracký's work presented in book publications and in period journals. The paper focuses primarily on A. Siracký's stance on the so-called bourgeois nationalists. Yet, it also explores the critique of Andrej Siracký's line of thought, which mostly emphasizes ideological and political changes in his thinking.

Key words: Andrej Siracký; Marxism-Leninism; bourgeois nationalism; partisanship

Úvod

Andrej Siracký,¹ marxistický filozof, sociológ, počas svojho viac ako sedem desaťročí trvajúceho tvorivého pôsobenia zastával mnoho pedagogických, akademických i straníckych funkcií. Jeho myslenie delíme do dvoch základných období, vnímaný je však predovšetkým v súvislosti s aktivitami po roku 1948 a jeho pôsobenie v Báčskom Petrovci je takmer neznáme, nepripisuje sa mu v rámci jeho myslenia a pôsobenia zásadnejší význam. Táto skutočnosť je výsledkom toho, že spomínané tzv. petrovecké obdobie je posudzované zo strany prínosu Andreja Siráckeho k rozvíjaniu marxizmu v Československu v medzivojnovom období, respektíve miery jeho možného vplyvu na široké vrstvy v tzv. davistickom „duchu“. Ján Uher vo svojich spomienkach píše, že A. Siracký sa so svojim pôvodným davistickým programom v medzivojnovom období v praktickom živote v podstate rozišiel v čase, keď ho najmä Clementis a Novomeský v Československu sústavne v radoch komunistickej strany aktívne ešte rozvíjali, a že si na svoju dávnu davistickú mladosť rýchlo spomenul a znova sa ňou hrdil až v povojnových časoch, keď sa udalosti po roku 1945 a najmä 1948 skrátka vyvinuli tak, ako by sa im začali naplňovať mladistvé davistické sny. Následne k etablovaniu sa Andreja Siráckeho do spoločensko-politických štruktúr po jeho reemigrácii do Bratislavy dodáva: „*Kariéra slovom ako hrom!...viac ako štvrtstoročia nič, alebo takmer nič – zasunutý gymnaziálny profesor a riaditeľ až v dolnozemskej Petrovci, no za pár rokov vrcholný predstaviteľ najvyššej vedeckej ustanovizne na Slovensku.*“²

¹ Andrej Siracký (*9. 12. 1900 Báčsky Petrovec – † 29. 9. 1988 Bratislava)

² Archív Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied, fond Komisia vlády SR pre analýzu udalostí z rokov 1967 – 1970, zložka osobnosti, Ján Uher, osobné zápisky a úvahy s charakterom politickej autobiografie, 2. časť V päťdesiatych rokoch na vysokej škole, s. 199 – 200.

Nazdávame sa, že aktivity Andreja Siráckeho v medzivojnovom období sú nedocenené zo strany zachovávaní a rozvíjania slovenskej identity v zahraničí, usilovania o zlepšenie jej sociálnej a kultúrnej úrovne, pretože svojou osvetovou prácou sa radí medzi „*národne uvedomelú inteligenciu, ktorá vedome a sústavne pracovala na zachovávaní slovenskej identity a zveľad'ovania slovenskej kultúry z pozície národnostnej menšiny*“.³ Tzv. ranným obdobím, čiže obdobím do roku 1948, počas ktorého pôsobil Andrej Sirácky v Báčskom Petrovci,⁴ sme sa zaoberali v štúdií *Rané obdobie politického myslenia Andreja Siráckeho – vstup do problematiky*, ako aj v štúdií *Andrej Sirácky, významný národno-kultúrny pracovník v dejinách vojvodinských Slovákov*.⁵ V predkladanom príspevku analýzou myslenia Andreja Siráckeho vo vymedzenej perióde päťdesiatych a šesťdesiatych rokov 20. storočia priblížime vybrané aspekty z druhého obdobia v jeho myslení. V kontexte spoločensko-politickej klímy prvých rokov po februárového vývoja a zároveň obdobia bezprostredne po reemigrácii Andreja Siráckeho do Bratislavy sa usilujeme priblížiť jeho postoj k téme buržoáznym nacionalistom, ktorý následne komparujeme s jeho verejne publikovanými názormi z neskoršieho obdobia. Na príklade osobnosti Andreja Siráckeho zároveň v texte poukazujeme na problematickosť vo vybraných aspektoch analýzy myslenia tej-ktorej osobnosti a usilujeme sa poukázať na potrebu dôraznejšieho vyvarovania sa čierno-bieleho nazerania, zjednodušovania a naopak dôslednejšieho uplatňovania kritického myslenia „rovnakým metrom“ bez ohľadu na ideovo-politickú orientáciu skúmanej osobnosti.

Andrej Sirácky a buržoázny nacionalizmus

Andrej Sirácky na pozvanie Povereníctva školstva vied a umení reemigroval v auguste 1948 do Československa.⁶ Ťažisko jeho aktivít po príchode do Bratislavy prechádza z výchovnovzdelávacej a osvetovej činnosti do vedeckej, akademickej a stránickej. Počas vysokoškolského štúdia v Prahe bol Andrej Sirácky jedným zo zakladajúcich členov DAVu. Aj napriek tomu, že od roku 1926 do DAVu neprispieval, dlhé obdobie pôsobil vo Vojvodine a komunistickej činnosti sa v medzivojnovom období pre objektívne spoločenské pomery venoval len ilegálne, je v súvislosti s vykonštruovanými procesmi z päťdesiatych rokov minulého storočia zaujímavá analýza práve postoja Andreja Siráckeho k tzv. buržoáznym nacionalistom, keďže spolu s obvinenými a odsúdenými Lacom Novomeským, Danielom Okálím a spol. patril k „*prvej generácii marxistických umelcov, literátov a vedcov na Slovensku*“.⁷

³ BOLDOCKÝ, S.: Andrej a Ján Sirácky, významné osobnosti z radov vojvodinských Slovákov. In: *Dolnozemský Slovák*, 2015, XXXV., č. 1 – 2, s. 20.

⁴ Andrej Sirácky pôsobil v Báčskom Petrovci do roku 1948 s výnimkou rokov 1921 – 1925, počas ktorých študoval filozofiu a literatúru na Karlovej univerzite v Prahe.

⁵ Pozri: SIVIČEKOVÁ, J.: Rané obdobie politického myslenia Andreja Siráckeho. In: *Studia Politica Slovaca*, 2014, VII., č. 2, s. 35 – 51, taktiež SIVIČEKOVÁ, J.: Andrej Sirácky, významný národno-kultúrny dejateľ v dejinách vojvodinských Slovákov. In: *Slováci v zahraničí*, 2015, 32, s. 54 – 66.

⁶ Presný dátum reemigrácie nie je známy. Na základe archívnych prameňov, dostupných v Archíve ministerstva zahraničných vecí ČR v Prahe, Registratúrneho strediska Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, ako aj korešpondencie medzi Andrejom Siráckym a Lacom Novomeským, publikovanej v diele Štefana Druga *Umenie politiky, politika umenia. Z listov Laca Novomeského*, možno však konštatovať, že Andrej Sirácky reemigroval do Bratislavy v auguste 1948.

⁷ SIRÁCKY, A.: Začiatky socialistickej literatúry a hnutie davu, In: *DAV. Spomienky a štúdie*, Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965, s. 319.

Andrej Sirácky bol mimoriadne publikačne činný.⁸ Keďže by nebolo možné z hľadiska rozsahu tejto štúdie podrobiť analýze všetky Siráckeho práce publikované vo vymedzenej perióde jeho myslenia (päťdesiate a šesťdesiate roky 20. storočia), v našom príspevku sme za kľúčový text pre analýzu jeho postojov po odsúdení tzv. buržoázných nacionalistov zvolili monografiu *Klérofašistická ideológia ľudáctva*⁹. Autor v nej z hľadiska metodológie historického materializmu analyzuje podstatu „fašistickej ideológie“ všeobecne a jej formu klérofašizmu od roku 1918 až do prvej polovice päťdesiatych rokov minulého storočia. Publikácia vyšla v období, keď – ako autor uvádza – bola buržoázia síce politicky a ekonomicky zničená, avšak ideologicky nie: „... zo všetkých predsudkov kapitalizmu, práve prežitky na poli národnostnej otázky, teda buržoázy nacionalizmus a s ním jeho najreakčnejšia forma, ľudácky separatizmus, sú najodolnejšie“¹⁰ a v spoločnosti prevládala všeobecný úzus o potrebe boja proti tzv. reakčným buržoáznym prežitkom bojovým presadzovaním marxistickej angažovanej straníckosti. Pre spracovanie predkladaného príspevku je relevantná stať tretej časti Siráckeho monografie s názvom *Marxistická filozofia v boji za ideologické rozdrvenie ľudáckeho fašizmu (1945 – 1950)*, v ktorej kriticky pojednáva o tých aspektoch verejného pôsobenia Laca Novomeského či Gustáva Husáka, ktorými zdôrazňuje príčiny ich označovania za buržoázných nacionalistov.¹¹ Pre zachovanie objektivity a možnosť vlastného posúdenia prikladáme citáciu, ktorá odzrkadľuje prezentovaný postoj Andreja Siráckeho k uvedenej problematike v päťdesiatych rokoch minulého storočia: „Zmena, ktorá nastala vo vedení KSS po auguste 1945, keď sa V. Široký dostal na čelo strany, nemohla sa priaznivejšie prejavíť v kultúrnej oblasti, v ideológii preto, lebo Husák a Novomeský a ich spoločníci a pod ich ochranou vyslovene reakčné, alibistické živly mali v rukách dôležité kultúrne, školské inštitúcie, redakcie, časopisy.“¹² Andrej Sirácky niekoľkokrát v texte upozorňuje na zradcovskú politiku Husáka, Novomeského, ktorí podľa jeho slov priamo prekážali príslušníkom inteligencie, ktorí sa dali do služieb výstavby socializmu.

⁸ Do roku 1948, čiže pred reemigráciou do Československa, napísal Andrej Sirácky tri publikácie: *Za svetlom života* (1932), *Sila slov a myšlienok* (1943), *Umierajúca civilizácia* (1946). V nami sledovanom období publikoval monografie: *Od kapitalizmu k socializmu* (1950), *Prírodné a spoločenské prostredie* (1951), *Pôvod prvotných ideológií* (1952), *Vznik a vývoj náboženstva* (1955), *Klérofašistická ideológia ľudáctva* (1955), *Dvojaké poňatie slobody* (1961), *Za socialistickú vedu a kultúru* (1960), *Sociológia. Teória, metódy, problémy* (1966), *Sociológia a integrácia vied* (1968). V uvedenom období prispieval aj do množstva dobových periodík (*Filozofia*, *Nové slovo*, *Nová mysl*, *Pravda*, *Kultúrny život*, *Sociológia* atď.) Neskôr publikoval: *Problémy a perspektívy socializmu* (1972), *Sociológia myslenia a činu* (v spolupráci s K. Rychtaříkom, 1976), *Sociálny svet človeka* (1974), *Doba a myslenie* (1979), *Na prelome vekov* (1983). Taktiež bolo vydaných niekoľko jeho prác ako separátne výtlačky referátov z konferencií, valných zhromaždení Slovenskej akadémie vied a pod.

⁹ Uvedenú monografiu sme zvolili z niekoľkých dôvodov: vyšla v období, keď boli v spoločnosti oficiálne odsúdení tzv. zradcovia, záškodníci – buržoázni nacionalisti, zároveň v tomto období Andrej Sirácky zastával už významné verejné funkcie (predseda Slovenskej akadémie vied a rektor Univerzity Komenského).

¹⁰ SIRÁCKY, A.: *Klérofašistická ideológia ľudáctva*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, s. 7.

¹¹ Upozorňuje napríklad na ich podporovanie reakcie, keďže – ako uvádza – pri usmerňovaní kultúrneho života Husákom a Novomeským mohla byť ešte aj po februári 1948 vydaná „klérofašistická“ kniha *Kresťanský spoločenský poriadok* od Štefana Hatalu či kniha Samuela Št. Osuského *Prvé slovenské dejiny filozofie*. Pozri: SIRÁCKY, A.: *Klérofašistická ideológia ľudáctva*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, s. 102.

¹² Tamže, s. 109.

Andrej Sirácky k téme buržoázných nacionalistov po rehabilitácii

Prehodnotenie „odsúdenia“ tzv. buržoázných nacionalistov Andrejom Siráckym môžeme sledovať už v článku *Revolučnosť a pokrokovosť davistov*,¹³ z roku 1964 a v stati prvého zborníka venovaného socialistickému hnutiu davistov *DAV. Spomienky a štúdie*¹⁴ z roku 1965. Andrej Sirácky síce uvádza, že „...Dnes už nikto nepochybuje o veľkom význame davistov v našom živote, mnohé výmysly, mýty a lži, ktoré sa okolo davistického hnutia nahromadili v období vrcholiaceho kultu osobnosti, dogmatizmu a deformácií socialistického vývoja, postupne sa odstraňujú“¹⁵, avšak takmer v celom článku sa odvoláva na myšlienky „nezatracovaného davistu“ E. Urxa.¹⁶ Na druhej strane je potrebné uviesť, že Andrej Sirácky v texte vyzdvihuje prínos davistov a taktiež obhajuje isté „historicky objektívne“ nedostatky v ich programe, napríklad vysvetľuje faktory, ktoré ovplyvnili ich odmietanie slovenského kultúrneho dedičstva. Pri porovnaní s mierou otvorenej kritiky Novomeského, Husáka a spol. po ich odsúdení v práci *Klérofašistická ideológia ľudáctva* a mierou „uznania“ po ich rehabilitácii pozorujeme značný nepomer. Článok, ktorý má podľa názvu hovoriť o revolučnosti a pokrokovosti davistov, pôsobí mierne opatrným pozitívnym hodnotením generácie priekopníkov propagovania marxizmu-leninizmu na Slovensku, vyjadreniami, ktoré by si v dnešnej terminológii vyslúžili pomenovanie ako politicky korektné. Príspevok Andreja Siráckeho *Začiatky socialistickej literatúry a hnutie Davu* v spomínanom zborníku *DAV. Spomienky a štúdie*, publikovaný o rok neskôr (1965), je už osobnejší, autor sa v ňom k svojim priateľom z DAVu hlási otvorenejšie: „Aj my sme išli v pred s presvedčením o správnosti našej cesty, s krásnym obrazom budúcnosti (...) týmto ideálom nám bol socializmus, ľudskosť (...) boli sme fanaticky presvedčení, že starý svet, svet kapitalizmu a vydieračstva bude porazený, že budúcnosť patrí komunizmu, v tom sme boli nezlomní...“¹⁷

Predovšetkým prostredníctvom orálnej histórie, z výpovedí narátorov (ako aj z archívnych zdrojov) sa dozvedáme o dôsledkoch Siráckeho vyjadrení na davistov po ich odsúdení a neskôr po ich rehabilitácii, ktorými sú negatívne vnímanie a neustále upozorňovanie na jeho ideovo-politické obraty, prerastajúce do hodnotenia, ba priam až odsudzovania Siráckeho celoživotného

¹³ Pozri SIRÁCKY, A.: *Revolučnosť a pokrokovosť davistov*. In: *Otázky marxistickej filozofie*, 1964, č. 6, s. 501.

¹⁴ Pozri SIRÁCKY, A.: *Začiatky socialistickej literatúry a hnutie davu*. In: *DAV. Spomienky a štúdie*, Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965, s. 319 – 336.

¹⁵ SIRÁCKY, A.: *Revolučnosť a pokrokovosť davistov*. In: *Otázky marxistickej filozofie* 6, 1964, s. 501.

¹⁶ Na túto skutočnosť aj priamo v texte upozorňuje, a síce že s Urxovým hodnotením davistov sa zhoduje aj vtedajšia ideologická a literárna kritika, zbavená „kultovských a dogmatických osídli“.

¹⁷ Pozri SIRÁCKY, A.: *Začiatky socialistickej literatúry a hnutie davu*. In: *DAV. Spomienky a štúdie*, Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965, s. 321, 324. Diametrálne odlišné stanovisko – výrazne kritické a sebakritické – k obvineniu davistov z buržoázneho nacionalizmu podáva Andrej Sirácky v neskoršom období: „Mojím najstrašnejším zážitkom bola chvíľa, keď som sa v ktorýsi chmúrny zimný večer ponáhlal na stranícku schôdzu a predseda organizácie mi oznamoval, že Vladimíra Clementisa spolu s manželkou chytili na úteku, keď chceli prekročiť československé hranice (...) onemel som, asi podobne, keď som počúval Vladovo „sebaobvinenie“ a sebatrýznenie na procese. Nevedel som to, čo už dnes všetci vieme (...) zapochyboval som v skrytom kútiku duše o socialistickej „zákonnosti“ (...) zatknutie Vlada Clementisa, Daňa Okáliho, Gustáva Husáka a iných vyvolalo vo mne ťažkú depresiu. Nezmožol som sa na nijakú akciu, ani len na tichý protest.“ Viac pozri: *Poznali sme jeho tvár: Spomienky na Vladimíra Clementisa*. Bratislava : Obzor, 1972, s. 115.

pôsobenia. Ako reprezentatívny názor na Siráckeho postoje k svojim kolegom zo združenia DAV počas verejného škandalizovania tzv. buržoázných nacionalistov z päťdesiatych rokov minulého storočia uvádzame citát zo spomienok Jána Uhera: „*My všetci, začínajúci vysokoškolskí asistenti, sme na katedre čakali, čo nám k tomu povie jej vedúci Andrej Sirácky, ktorý odsúdených spolupodavistov od mladosti dôverne poznal (...) isté je, že verejne sa v tých rokoch ozvať proti nebolo jednoduché (...) no aj v takej situácii možno prinajmenšom mlčať, neangažovať sa za zločiny (...) môj bezprostredný nariadený si však zvolil inú cestu: dobrovoľne a bez prinútenia (aj keď akiste pod tlakom). Nielenže zo dňa na deň zavrhol, ale aj do najhorúcejších pekiel verejne odvrhol a odsúdil nedávnych svojich priateľov a spolupracovníkov – davistov. Nič nedbajúc na to, že sa nimi ešte pred nedávnom nadšene hrdil.*“¹⁸

Andrej Sirácky v zmysle svojej verejnej angažovanosti konal v súlade s rezolúciami a stanovenými plánmi pre potreby budovania socializmu v danom období.¹⁹ Známa prvá konferencia o súčasnom stave filozofie na Slovensku z roku 1950, či už ide o prejav Igora Hrušovského²⁰, Leva Hanzela²¹, alebo Andreja Siráckeho²², jasne načrtla, akým smerom sa má uberať práca slovenských filozofov, intelektuálov, a síce osvojením si a bojovým presadzovaním marxisticko-leninského učenia dosiahnuť dôsledné zbavenie sa buržoáznej ideológie. Nie je prekvapujúce, že svoje postoje jednotliví účastníci konferencie argumentačne opierali o citácie Lenina i Stalina, predovšetkým zdôrazňovali dôležitosť marxistickej straníckosti. V textoch Andreja Siráckeho z tohto obdobia je prítomná kritika nadstraníckosti, apolitickosti vedy, pre jeho tvorbu v celom tzv. druhom období jeho myslenia po roku 1948 je príznačný výrazný apel na význam straníckosti: „*Spoločenská funkčnosť vedy sa vždy odráža – lebo veda a filozofia sú len určitým druhom systematizovaného spoločenského vedomia – ako odraz konkrétnej spoločensko-ekonomickej situácie. (...) Preto celkom jasne a nedvojzmyselne tvrdím, že za každou ľudskou aktivitou, to znamená aj za vedeckou prácou, väzí politika.*“²³

Štefan Drug v publikácii *Umenie v službách totality 1948 – 1956* priblížil spoločensko-politickú situáciu a postupne nastupujúce spoločenské trendy po roku 1948. Zdôraznil, že agitačno-

¹⁸ Archív Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied, fond Komisia vlády SR pre analýzu rokov 1967 – 1970, fond osobnosti, Ján Uher, osobné zápisky a úvahy s charakterom politickej biografie, 2. časť V päťdesiatych rokoch na vysokej škole, s. 215.

¹⁹ Andrej Sirácky disponoval silnou straníckou disciplínou. V zmysle člena Komunistickej strany Slovenska a verejného funkcionára, či už išlo o predsedu SAV, či neskoršie člena Predsedníctva Slovenskej národnej rady (1960 – 1964), alebo člena ÚV KSS v sedemdesiatych rokoch, vykonával a do praxe zavádzal odsúhlasené stranícke rozhodnutia. Z toho dôvodu nie je prekvapivé, že sa „stranícke témy a rozhodnutia“ premietli aj do jeho tvorby.

²⁰ „*V našom štáte prebieha nezadržateľný proces výstavby socializmu. Tento proces vyžaduje prekonanie ideologických prežitkov a dôsledný boj proti buržoáznej ideológii (...) bez vytrvalého, dôsledného a principiálneho boja s nepriateľskými ideológiami nemožno vybudovať socializmus.*“ Viac pozri: HRUŠOVSKÝ, I.: Stav a úlohy našej filozofie. In: *Filozofický zborník Slovenskej akadémie vied a umení V.*, Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení, 1950, s. 25.

²¹ „*Nadstraníckosť je myšlienka buržoázna. Musíme húževnate bojovať za uplatnenie bojovej straníckosti na našom filozofickom fronte.*“ Viac pozri HANZEL, L.: O niektorých naliehavých úlohách našej filozofickej práce. In: *Filozofický zborník Slovenskej akadémie vied a umení V.*, Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení, 1950, s. 53.

²² „*Nemilosrdný a nekompromisný boj proti buržoáznej ideológii, filozofii a sociológii (...) na druhej strane, dôsledne a tvorivo treba všade uplatňovať marxizmus-leninizmus, dialektický a historický materializmus.*“ Viac pozri SIRÁCKY, A.: Buržoázno-triedne korene a idealistické pozície sociológie a sociografie na Slovensku. In: *Filozofický zborník Slovenskej akadémie vied a umení V.*, Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení, 1950, s. 76.

²³ SIRÁCKY, A.: Straníckosť a „objektivita vo vede“. In: *Kultúrny život*, 1949, IV, č. 11, s. 3.

-propagačná úloha literatúry, uplatňovaná marxisticko-leninská línia stalinsko-ždanovovského socialistického realizmu v umeleckej tvorbe a celej kultúre zapríčinili, že v rámci prehodnocovania minulosti pre hroziace „nebezpečenstvo“ vnášania reakčných tendencií do literatúry nastali tzv. čistky prežitkov minulého režimu, vrcholiace vykonštruovanými politickými procesmi.²⁴ V rámci tzv. očisťovacieho procesu proti nepriaznivým elementom sa začiatkom päťdesiatych rokov diskutovalo aj o organizačných opatreniach v Slovenskej akadémii vied a umení. Od 12. decembra 1948 bol Andrej Sirácky predseda správneho zboru SAVU.²⁵ V rámci organizačných opatrení, ktoré predložil Sekretariátu ÚV KSS v júni 1951 J. Šefránek, mal byť Andrej Sirácky zbavený funkcie predsedu správneho zboru, pretože nebol zárukou, že by ústav viedol k bojovnému aplikovaniu dialektického a historického materializmu.²⁶ Uvedená skutočnosť, ako aj objektívny fakt, že sa Andrej Sirácky nenachádzal po jeho reemigrácii v roku 1948 v jednoduchej situácii, pretože sa členom Komunistickej strany Slovenska stal až v roku 1952²⁷, navyše reálne hroziace nebezpečenstvo označenia Andreja Siráckeho za „titoistu,“ a davistická minulosť v kontexte spoločenského diania nedávala priestor jednotlivcovi s nestabilnou pozíciou na odmietnutie rozhodnutí KSS. Ako uvádza Štefan Drug, „vo vtedajšej atmosfére vynucovaného nadšenia (podfarbeného však najmä strachom) a viery v správnosť a neomylnosť straníckych funkcionárov asi málokto aspoň v duchu zapochyboval o správnosti rečníkových argumentov (...) keďže si nik nebol istý, či zajtra nepríde na rad on – dajú sa hoci len čiastočne vysvetliť prejavy zamerané proti davistom“.²⁸ Môžeme konštatovať, že myslenie a aktivity Andreja Siráckeho, ktorý disponoval silnou straníckou disciplínou, sú v prvých rokoch po reemigrácii v súlade s vtedy v spoločnosti oficiálne prevládajúcou myšlienkou o potrebe boja proti prežitkom kapitalizmu, „buržoáznej“ ideológii, zdôvodňované tým, že „nové sa rodí len v boji so starým, socialistickí ľudia sa rodia len v boji s buržoáznymi a malomeštiackymi predsudkami“.²⁹

Ku kritike ideovo-politických obrátov Andreja Siráckeho

V texte sme niekoľkokrát uvádzali spomienky Jána Uhera a jeho kritické postoje k osobnosti Andreja Siráckeho. Avšak v roku 1961 v knihe *Filozofia v boji o dnešok* radí Ján Uher Andreja Siráckeho medzi popredných marxistických teoretikov, ktorých práce znamenali prínos do rozvoja vtedajšieho myslenia, a súhlasí napríklad aj s vyjadrením Andreja Siráckeho o pseudo-vedeckosti práce A. Hirnera: „Knižnú publikáciu *Človek a spoločnosť* nemožno skutočne ani

²⁴ Pozri DRUG, Š.: Premeny umeleckého života po roku 1948. In: BAKOŠ, V. – BÍLIK, R. – BOMBÍKOVÁ, P. a kol.: *Umenie v službách totality 1948 – 1956. Sondy do problematiky*. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2001, s. 17 – 39.

²⁵ Pozri DRUG, Š.: *Umenie politiky, politika umenia. Z listov Laca Novomeského I*. Bratislava : Tatran, 1988, s. 272.

²⁶ Pozri DRUG, Š.: Premeny umeleckého života po roku 1948. In: BAKOŠ, V. – BÍLIK, R. – BOMBÍKOVÁ, P. a kol.: *Umenie v službách totality 1948-1956. Sondy do problematiky*, Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2001, s. 35 – 36.

²⁷ V sekundárnej literatúre sa mnohokrát stretávame s tvrdením, že Andrej Sirácky sa stal členom KSS v roku 1951. Vychádzajúc z archívnych dokumentov uvádzame rok 1952. Pozri napríklad Dotazník Ústredného výboru KSS z roku 1971 v Ústrednom archíve Slovenskej akadémie vied, fond THS ÚSV SAV.

²⁸ DRUG, Š.: Premeny umeleckého života po roku 1948. In: BAKOŠ, V. – BÍLIK, R. – BOMBÍKOVÁ, P. a kol.: *Umenie v službách totality 1948 – 1956. Sondy do problematiky*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2001, s. 34.

²⁹ SIRÁCKY, A.: *Klérofašistická ideológia ľudactva*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, s. 7.

*pri najlepšej vôli nazvať ináč, než pseudovedeckú.*³⁰ Osoobitne oceňuje priekopnícke články Andreja Siráckeho zaoberajúce sa marxistickým rozborom a kritikou náboženstva. Pri kompárácii názorov Jána Uhera publikovanými napríklad v uvedenej monografii a jeho spomienkami pozorujeme rozporuplnosť.³¹

Prílišné zovšeobecňovanie a čierno-biele videnie nie je schopné zachytiť zložitosť myslenia a pôsobenia Andreja Siráckeho komplexne. Text nemá za cieľ vyvolať u čitateľa dojem o správnosti alebo nesprávnosti Siráckeho názorov, či názorov kritikov Siráckeho postojov, usiluje sa poukázať na možné odlišné uvažovanie o danej problematike. Upozorňovaním na rozporuplnosť v tvrdeniach samotných kritikov Siráckeho v jednotlivých dejinných obdobiach, ako aj poukazovaním na dané spoločenské pomery sme sa usilovali načrtnúť tézu, že Siráckeho názory z päťdesiatych rokov nie sú ojedinelé, nie sú špecifikom len jeho myslenia, naopak nazdávame sa, že sa vytvára priestor na uvažovanie, či nejde skôr o charakteristickú črtu spoločenskej situácie päťdesiatych rokov, než o charakterovo-povahové vlastnosti danej osobnosti.

Záver

Pri analýze vybraných období či osobností nášho politického, filozofického myslenia je potrebné vyvarovať sa mytologizácii, idealizovaniu, analyzovať komplexne, nie retrospektívne a izolovane bez ohľadu na dobový kontext a kritický prístup aplikovať dôsledne bez ohľadu na ideovo-politickú orientáciu tej-ktorej osobnosti.

Na základe dostupnej literatúry, archívnych prameňov a poznatkov získaných prostredníctvom orálnej histórie môžeme konštatovať, že Andrej Sirácky je v prevažnej miere radený medzi dogmatických marxistov. Hodnotenia jeho filozofického či sociologického myslenia sa pohybujú v rozmedzí od konformistu, klasického marxistu až po dogmatického oficiálneho marxistu, oportunistu, ktorý sa vo svojich postojoch – povedané slovami Igora Hrušovského – niekoľkokrát kopernikánsky obrátil, filozofa, ktorého aktivita a osobné ambície vždy vyrastajú bezprostredne zo super-ega doby,³² vždy verného práve požadovanej politickej objednávke.³³

Myslenie Andreja Siráckeho v nami sledovanom období je adekvátne spoločenskej situácie 50. – 60. rokov v Československu. Pri jeho analýze nemožno jednostranne upozorňovať na morálno-charakterové črty Siráckeho osobnosti, pretože takéto vnímanie nesie v sebe riziko schematických pohľadov na danú osobnosť.

Na záver považujeme za dôležité upozorniť na problematickosť čierno-bieleho označenia tej-ktorej osobnosti typu „*skutočne presvedčený komunista, ktorý veril, že marxizmus-leninizmus je jediný správny a vedecký svetonázor*“³⁴ verzus prispôsobivý konformista, pragmatik, ktorého

³⁰ UHER, J.: *Filozofia v boji o dnešok*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 128.

³¹ Pozri napríklad Uhrovo hodnotenie Siráckeho tzv. petroveckého obdobia v publikácii *Filozofia v boji o dnešok* a v jeho spomienkach v Archíve ÚPV SAV.

³² *Z nepublikovaných dialógov Igora Hrušovského. K nedožitým 90. narodeninám Igora Hrušovského*. In: *Organon F*, 1997, 4, č. 2, s. 157.

³³ Archív Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied, fond Komisia vlády SR pre analýzu udalostí z rokov 1967 – 1970, zložka Ján Uher, osobné zápisky a úvahy s charakterom politickej biografie, 2. časť V päťdesiatych rokoch na vysokej škole, s. 213.

³⁴ HUDEK, A.: Slovenská akadémia vied v zložitých podmienkach komunistickej totality a jej krízy (1953 – 1967). In: *Dejiny SAV*, Bratislava : Veda, 2014, s. 114.

aktivity sa vždy zhodujú s aktuálnou politickou objednávkou. Na základe akých kritérií je definovateľné alebo merateľné, kto bol „skutočne presvedčený“ komunista a kto nie?³⁵

³⁵ Andrej Sirácky je často označovaný za druhý menovaný typ komunistu. Napr. Gejza Šlapka v rozhovore z roku 1991 označuje Siráckeho za oportunistu, ktorý sa „*prevrátil hádam 5-krát*“. Záznam rozhovoru sa nachádza v A ÚPV SAV, f. Komisia vlády SR pre analýzu udalostí z rokov 1967 – 1970, Gejza Šlapka, záznam rozhovoru z 15. 5. 1991. Ján Uher vo svojich spomienkach pochybuje, či okrem davistického obdobia vôbec dajaké pevné presvedčenie naozaj mal – pozri A ÚPV SAV, f. Komisia vlády SR pre analýzu udalostí z rokov 1967 – 1970, zložka osobnosti, Ján Uher, osobné zápisky a úvahy s charakterom politickej biografie, 2. časť V päťdesiatych rokoch na vysokej škole, s. 215.